

PRACE NAUKOWE

Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

RESEARCH PAPERS

of Wrocław University of Economics

Nr 405

Instytucje w teorii i praktyce

Redaktor naukowy
Bożena Borkowska

Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
Wrocław 2015

Redakcja wydawnicza: Elżbieta Kożuchowska
Redakcja techniczna i korekta: Barbara Łopusiewicz
Łamanie: Adam Dębski
Projekt okładki: Beata Dębska

Informacje o naborze artykułów i zasadach recenzowania
znajdują się na stronie internetowej Wydawnictwa
www.pracnaukowe.ue.wroc.pl
www.wydawnictwo.ue.wroc.pl

Publikacja udostępniona na licencji Creative Commons
Uznanie autorstwa-Użycie niekomercyjne-Bez utworów zależnych 3.0 Polska
(CC BY-NC-ND 3.0 PL)

© Copyright by Uniwersytet Ekonomiczny we Wrocławiu
Wrocław 2015

ISSN 1899-3192
e-ISSN 2392-0041

ISBN 978-83-7695-542-1

Wersja pierwotna: publikacja drukowana

Zamówienia na opublikowane prace należy składać na adres:
Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu
ul. Komandorska 118/120, 53-345 Wrocław
tel./fax 71 36 80 602; e-mail: econbook@ue.wroc.pl
www.ksiegarnia.ue.wroc.pl

Druk i oprawa: TOTEM

Spis treści

Wstęp	7
Anna Ząbkowicz: Instytucjonalny kontekst funkcjonowania rynku i organizacyjne formy koordynacji jako elementy nowego paradygmatu w ekonomii.....	9
Stanisław Rudolf: Budowa równowagi instytucjonalnej na poziomie ponadnarodowym na przykładzie instytucji partycypacji pracowniczej	23
Tomasz Legiędź: Formowanie się porządku społecznego w krajach transformacji z perspektywy teorii rozwoju gospodarczego D.C. Northa, J.J. Wallisa oraz B.R. Weingasta.....	38
Ewa Gruszewska: Rola instytucji nieformalnych w kształtowaniu ładu instytucjonalnego.....	55
Agnieszka Szulc: Wpływ instytucji formalnych i nieformalnych na zakres szarej strefy w Polsce.....	70
Jerzy Ząbkowicz: Egzekwowanie prawa konkurencji w UE. Kompetencje równoległe instytucji UE i państw członkowskich a zasada pomocniczości	83
Mikołaj Klimczak: Splot ekonomii, prawa i polityki w rozwoju polskich instytucji ochrony konkurencji.....	96
Janina Godłów-Legiędź: Zmiany instytucji formalnych w polskim szkolnictwie wyższym i ich konsekwencje	108
Zbigniew Jurczyk: Procesy koncentracji i monopolizacji na rynku prasy regionalnej w Polsce	127
Jakub Sukiennik: Państwowa regulacja rynku wyrobów tytoniowych: ścieżka rozwoju regulacji.....	141
Julitta Koćwin: Ochrona i edukacja konsumenta. Instytucjonalne zapobieganie działaniom nieetycznym i nieprawidłowościom w branży usług finansowych.....	157
Marcin Kępa: Nowe mechanizmy dystrybucji środków finansowych z Europejskiego Funduszu Społecznego w świetle teorii kosztów transakcyjnych.....	173
Gabriela Przesławska: Podejście instytucjonalne w okresie obecnego kryzysu gospodarczego na przykładzie koncepcji <i>path dependence</i>	184
Krzysztof G. Kron: Kontrowersje związane z prowadzeniem działalności gospodarczej przez Organizacje Pożytku Publicznego (OPP)	193
Wojciech Skiba: Wpływ instytucji pomocy publicznej na instrumenty polityki społecznej w obszarze aktywizacji zawodowej osób niepełnosprawnych.....	213

Adam P. Balcerzak, Michał Bernard Pietrzak: Efektywność instytucji a jakość życia w warunkach globalnej gospodarki wiedzy	238
--	-----

Summaries

Anna Ząbkowicz: Institutional context of market functioning and organizational coordination forms as elements of a new paradigm in the economics	9
Stanisław Rudolf: Construction of institutional balance at the supranational level on the example of the institution of employee participation	23
Tomasz Legiędź: Social order in transition countries: the application of a new approach by D.C. North, J.J Wallis and B.R. Weingast.....	38
Ewa Gruszewska: The role of informal institutions in the formation of institutional order.....	55
Agnieszka Szulc: Influence of formal and informal institutions into the scope of shadow economy	70
Jerzy Ząbkowicz: EU competition law enforcement. Parallel competence of EU institutions and the member states vs. the principle of subsidiarity	83
Mikołaj Klimczak: Nexus of economics, law and politics in the development of Polish institutions of competition protection.....	96
Janina Godłów-Legiędź: Changes of formal institutions in Polish higher education and their consequences	108
Zbigniew Jurczyk: The processes of concentration and monopolization on the regional press market in Poland.....	127
Jakub Sukiennik: State regulation of the tobacco market. The path of regulation development.....	141
Julitta Koćwin: Consumer protection and education – institutional prevention of unethical activities and irregularities in the financial services industry	157
Marcin Kępa: New mechanisms of distribution of financial means from the European Social Fund in the light of the theory of transaction costs	173
Gabriela Przesławska: Institutional approach in the contemporary economic crisis time on the example of <i>path dependence</i> concept	184
Krzysztof G. Kron: Controversial issues with business operations of public benefit organizations (PBOs) in Poland.....	193
Wojciech Skiba: The impact of public welfare institutions on social policy instruments in the area of vocational activation of the disabled	213
Adam P. Balcerzak, Michał Bernard Pietrzak: Institutional effectiveness vs. quality of life in the reality of global knowledge-based economy	238

Jerzy Ząbkowicz

Uczelnia Techniczno-Handlowa im. H. Chodkowskiej

e-mail: j.zabkowicz@yahoo.com

EGZEKWOWANIE PRAWA KONKURENCJI W UE. KOMPETENCJE RÓWNOLEGŁE INSTYTUCJI UE I PAŃSTW CZŁONKOWSKICH A ZASADA POMOCNICZOŚCI

EU COMPETITION LAW ENFORCEMENT. PARALLEL COMPETENCE OF EU INSTITUTIONS AND THE MEMBER STATES VS. THE PRINCIPLE OF SUBSIDIARITY

DOI: 10.15611/pn.2015.405.06

Streszczenie: Zgodnie z obowiązującym od maja 2004 r. tzw. pakietem modernizacyjnym europejskiego prawa konkurencji odpowiedzialność za egzekwowanie prawa konkurencji spoczywa na Komisji Europejskiej, krajowych organach ochrony konkurencji i sądach krajowych. Ich współpraca – m.in. poprzez utworzoną w tym celu Europejską Sieć Konkurencji (ECN) – ma zapewnić spójne stosowanie przepisów unijnych w państwach członkowskich, szczególnie zaś zwiększenie zbieżności krajowych procedur w zakresie egzekwowania prawa konkurencji. Powyższe procedury zasadniczo nie są uregulowane w prawie UE. Krajowe organy ochrony konkurencji dysponują tym samym znaczną swobodą w opracowaniu systemów egzekwowania przepisów krajowej konkurencji. Jedynym wyraźnie sformułowanym wymogiem jest stosowanie art. 101 i 102 TFUE w sposób zapewniający zgodność z przepisami rozporządzenia nr 1/2003/WE, będącego podstawowym aktem wymienionego pakietu modernizacyjnego. Jego postanowienia wprowadziły do prawa konkurencji tak istotny element jak decentralizację – znosząc instytucję notyfikowania Komisji porozumień zawieranych między przedsiębiorcami – jednocześnie określając reguły ścisłej współpracy w ramach ECN. Prowadzone przez sieć działania koncentrujące się na konwergencji uprawnień w zakresie egzekwowania prawa konkurencji przynoszą zauważalne wyniki i są pozytywnie oceniane, jednak w tym samym czasie powstają, w ocenie KE, nowe wątpliwości co do niezależności i zasobów niektórych krajowych organów ochrony konkurencji. Może to rodzić obawy, czy są one zdolne do efektywnego udaremniania prób podejmowanych przez dominujące przedsiębiorstwa w celu ograniczenia dostępu do rynku nowym uczestnikom oraz uniemożliwienia skutecznej konkurencji z ich strony. Stąd szczególnej wagi nabiera szereg zawartych w pakiecie postanowień umożliwiających Komisji ograniczanie możliwości orzeczniczych organów krajowych, a nawet pozbawianie ich posiadanych kompetencji. Artykuł ma za zadanie zwrócić uwagę na przyczyny wprowadzenia pakietu modernizacyjnego w jego obecnym kształcie. Celem jest próba odpowiedzi na pytanie, czy rzeczywiście stanowi on źródło prze-

łomowej zmiany w relacjach między KE i krajowymi organami ochrony konkurencji i w pełni realizuje obowiązującą w UE zasadę pomocniczości. Podstawą przeprowadzonej analizy są w pierwszym rzędzie źródła pierwotne, na które złożyły się dokumenty Unii Europejskiej.

Słowa kluczowe: prawo konkurencji UE, reguły konkurencji UE, krajowe organy ochrony konkurencji, kompetencje równoległe, zasada pomocniczości, Komisja Europejska.

Summary: A new system for the application of Articles 101 and 102 TFEU (sc. modernization package, including Regulation 1/2003) which entered into application in May 2004 was considered a landmark reform of antitrust procedures in the EU. The system empowered competition authorities (NCAs) and national courts of the Member States to apply all aspects of the EU competition rules, in addition to the European Commission. The framework of the European Competition Network (ECN) was created to introduce close forms of cooperation between the NCAs and the Commission. However, Regulation 1/2003 did not harmonise procedures and sanctions for the application of the EU competition rules in the Member States. In the opinion of the Commission the level of convergence achieved to date remains fragile. Divergences in national enforcement systems remain on important aspects. Also not all of the NCAs enjoy full operational, organisational and financial independence. All that affects their ability to effectively enforce the EU competition rules. Hence, a number of the provisions contained in the package enabling the Commission to restrict the ability of the NCAs, and even taking away their powers, become especially important. The article is intended to draw attention to the reasons for the modernization package in its current form. The goal is to attempt to answer the question whether the system is really a source of disruptive change in the relationship between the Commission and the NCAs and fully realized in force in the EU principle of subsidiarity. The basis of the analysis are primarily original sources, which consisted of the documents of the EU.

Keywords: EU competition law, EU competition rules, national competition authorities, parallel competence, principle of subsidiarity, European Commission.

1. Wstęp

Pierwsze rozporządzenie wprowadzające w życie wspólnotowe reguły konkurencji¹, przyjęte przez Radę 6 lutego 1962 r., nałożyło na podmioty gospodarcze obowiązek notyfikacji do Komisji Europejskiej wszystkich porozumień, decyzji i praktyk uzgodnionych. Ustanawiając przepisy zobowiązujące KE do ścisłej i stałej współpracy z władzami państw członkowskich, rozporządzenie wyznaczyło Komisję jako organ wyłącznie właściwy do stwierdzania naruszeń (i wydawania decyzji) lub udzielania atestu negatywnego. Tym samym – zarówno w zapisie samego aktu prawnego, jak i w praktyce – ograniczono wpływ władz krajowych do „prawa do wyrażania stanowiska” [RE 1962, art. 10] odnośnie do prowadzonych postępowań. Władze publiczne zostały potraktowane bardzo „usługowo”, jako źródło informacji dla Komisji i wykonawca kontroli, których przeprowadzenia od nich żądała. Rozpo-

¹ Konkretnie, artykuły 85 i 86 Traktatu ustanawiającego Europejską Wspólnotę Gospodarczą [RE 1962].

rządzenie zobowiązało co prawda KE do zasięgnięcia opinii Komitetu Doradczego ds. Porozumień Ograniczających Konkurencję i Pozycji Dominującej² (art. 10 ust. 3) oraz podejmowania decyzji po konsultacji z właściwymi władzami publicznymi (art. 14 ust. 4), jednak opinie te nie były dla Komisji wiążące. Nieograniczona jurysdykcja w odniesieniu do kontroli decyzji KE przysługiwać miała jedynie Trybunałowi Sprawiedliwości.

Proces stopniowego rozszerzania UE i zjawiska towarzyszące globalizacji gospodarki światowej wymusiły na Wspólnocie przeprowadzenie kompleksowej reformy procedur europejskiego prawa konkurencji, jednak dopiero cztery dekady po wprowadzeniu pierwszych reguł. Jednoznacznym i zarazem finalnym sygnałem, iż wyczerpały się możliwości stosowania postanowień dotychczasowych aktów prawa wtórnego, była Biała księga z 1999 r. [KE 1999]. Zawarty w niej program koniecznych zmian stał się podstawą przyjętego w latach 2002–2004 tzw. pakietu modernizacyjnego europejskiego prawa konkurencji, na który złożyły się dwa rozporządzenia³ oraz sześć komunikatów i obwieszczeń Komisji⁴. Istotną rolę powierzono zatem także prawu miękkiemu.

Kluczowy element pakietu i zarazem główny instrument reformy mającej na celu decentralizację uprawnień do stosowania reguł konkurencji oraz zniesienie instytucji notyfikacji stanowi rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z grudnia 2002 r. [RE 2002].

Przedmiotem niniejszego artykułu jest próba odpowiedzi na pytanie, czy przeprowadzona reforma uczyniła z władz publicznych państw członkowskich równoprawnego partnera Komisji Europejskiej w procesie egzekwowania reguł konkurencji⁵. Co za tym idzie – czy i w jakim stopniu postanowienia pakietu modernizacyjnego, formalnie nadające krajowym organom ochrony konkurencji uprawnienia do pełnego stosowania unijnych reguł konkurencji, stworzyły realny system kompetencji równoległych i wpłynęły na pełnioną przez Komisję rolę „strażnika Traktatu”. Powyższy cel analizy kieruje nas przede wszystkim do źródeł pierwotnych, którymi są dokumenty Wspólnoty i Unii Europejskiej.

² Skład Komitetu tworzyli urzędnicy właściwi w sprawach praktyk ograniczających konkurencję, delegowani przez państwa członkowskie.

³ Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 [RE 2002] oraz rozporządzenie Komisji (WE) nr 773/2004 [KE 2004A]. Art. 81 i 82 wymienione w obu rozporządzeniach funkcjonowały uprzednio jako art. 85 i 86.

⁴ Wszystkie ogłoszone w Dz. Urz. UE C 101 z 27.04.2004.

⁵ Omówienie aktywności instytucji unijnych ograniczone zostanie do działań Komisji Europejskiej, gdyż posiada ona pełnię uprawnień do egzekwowania prawa konkurencji UE (podlegając kontroli sądów europejskich). Relacje KE z Parlamentem Europejskim i z EKES w kwestiach związanych z konkurencją określane są jako „zorganizowany dialog”.

2. Pakiet modernizacyjny prawa konkurencji – kierunki zmian

Podstawowym *novum* wprowadzonym przez pakiet modernizacyjny europejskiego prawa konkurencji było – na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 – zastąpienie obowiązującego przez dziesięciolecia w pełni scentralizowanego systemu opartego na zgłoszeniach i zezwoleniu systemem bezpośredniego zastosowania w pełnym zakresie art. 81 i 82 Traktatu WE. Oznaczało to odejście od indywidualnego zatwierdzania pojedynczych porozumień, decyzji i praktyk uzgodnionych na rzecz systemu opartego na ogólnych wytycznych adresowanych zarówno do podmiotów gospodarczych⁶, jak i organów egzekwujących prawo.

Efekt decentralizacji uprawnień do stosowania reguł konkurencji było przyznanie ich krajowym organom ochrony konkurencji⁷ i sądom krajowym. Co więcej, po raz pierwszy zostały one wręcz zobowiązane do stosowania tych reguł, jeśli porozumienia lub postępowanie przedsiębiorstw mogło wpłynąć na handel między państwami członkowskimi. Tym samym uległ likwidacji wcześniejszy monopol KE, na rzecz systemu kompetencji równoległych. Współpraca między organami krajowymi i Komisją⁸ mająca zapewnić skuteczne i spójne stosowanie zasad ochrony konkurencji – m.in. poprzez wymianę informacji – przyjęła formę Europejskiej Sieci Konkurencji (ECN)⁹. Zarazem, określając działanie Komitetu Doradczego ds. Praktyk Ograniczających Konkurencję i Pozycji Dominujących powołanego na mocy rozporządzenia Rady (WE) nr 17/1962 jako „zadowalające” [RE 2002, preambuła, motyw 19], uznano za celowe jego dalsze funkcjonowanie. Jako podstawowe zadanie Komitetu wskazano pisemne opiniowanie wstępnych projektów decyzji Komisji.

W obwieszczeniu Komisji nr 2004/C 101/03, stanowiącym element pakietu modernizacyjnego, określone zostały reguły alokacji i realokacji spraw oraz podziału kompetencji do ich prowadzenia. Punkt wyjścia stanowi w nim pojęcie organu właściwego do prowadzenia sprawy (*well-placed authority*). W przypadku organu krajowego zostanie on uznany za taki, jeżeli istnieje istotne powiązanie między naruszeniem a terytorium państwa, na którym działa. Właściwość Komisji jest nieograniczona¹⁰.

Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 w art. 3 po raz pierwszy uregulowało związek między krajowym prawem konkurencji i zasadami ochrony konkurencji WE [Bernatt 2012, s. 257–259]. Zobowiązało do stosowania zasad wspólnotowych

⁶ Wytyczne te miały pomóc im w przeprowadzeniu tzw. samooceny.

⁷ *National Competition Authorities, NCA*.

⁸ W której imieniu działa Dyrekcja Generalna ds. Konkurencji KE.

⁹ *European Competition Network, ECN*. Organizację ECN oparto na równorzędnej reprezentacji krajowej. Komisję Europejską reprezentuje Dyrekcja Generalna ds. Konkurencji KE. Sądy krajowe, mimo posiadanych uprawnień do stosowania reguł konkurencji, nie należą do ECN.

¹⁰ Odzwierciedla to użyte sformułowanie „*the Commission is in principle always well placed*” [KE 2009B, pkt 210].

do wszystkich spraw wchodzących w zakres art. 81 i 82 Traktatu WE, a więc porozumień i działań mogących wpływać na wymianę handlową między państwami członkowskimi¹¹. W przypadku niestwierdzenia takiego wpływu nie wyklucza to oparcia decyzji na prawie krajowym (zgodnie z tzw. zasadą równoległego stosowania [KE 2009B, pkt 152–155]) – jednak w praktyce może prowadzić do stopniowego wypierania prawa krajowego przez prawo unijne, także ze względu na fakt, że w wielu przypadkach nie jest możliwe jednoznaczne stwierdzenie braku oddziaływania na wymianę handlową¹².

3. Komisja Europejska – *primus inter pares* czy hegemon?

We wspólnym oświadczeniu z 2002 r. Rada i Komisja, określając zasady funkcjonowania ECN, podkreśliły, że wszystkie organy należące do sieci są niezależne od siebie, a „współpraca pomiędzy krajowymi organami konkurencji i z Komisją odbywa się na bazie równości, poszanowania i solidarności” [RE-KE 2002, pkt 7]¹³. Zarazem w preambule rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 znajdziemy stwierdzenie, iż „zgodnie z zasadami pomocniczości i proporcjonalności [...] niniejsze rozporządzenie obejmuje swoim zakresem przedmiotowym jedynie kwestie konieczne dla osiągnięcia celu, którym jest umożliwienie skutecznego stosowania wspólnotowych reguł konkurencji” [RE 2002, preambuła, motyw 34].

Zgodnie z protokołem nr 30 dołączonym do traktatu z Amsterdamu pomocniczość jest koncepcją dynamiczną. Pozwala Wspólnocie rozszerzać swoje działania w granicach jej kompetencji, o ile wymagają tego okoliczności, bądź odwrotnie – zawężać je lub ich zaprzestać, jeżeli ich wykonywanie nie jest już uzasadnione. Rezygnując, poprzez pakiet modernizacyjny, z kompetencji wyłącznych, Komisja zaakceptowała układ kompetencyjny, w którym organy państw członkowskich powołane do ochrony konkurencji miały odtąd zostać włączone do układu decyzyjnego, dysponując zarazem znaczną niezależnością. Czy jednak uzasadnione jest twierdzenie, że owa współpraca odbywa się obecnie „na bazie równowagi”, zadekretowanej we wspomnianym wyżej oświadczeniu?

W rozporządzeniu Rady (WE) nr 1/2003, stanowiącym fundament całego pakietu, zwraca uwagę kilka postanowień, tworzących logiczną konstrukcję „zabezpieczającą”. Zapewniając organom ochrony konkurencji państw członkowskich prawo stosowania art. 81 i 82 TWE¹⁴, w art. 5 rozporządzenia zawężono ich możliwości działania do zamkniętego katalogu czterech dozwolonych rozstrzygnięć. Na liście tej nie ma prawa do wydawania decyzji o niestwierdzeniu stosowania prak-

¹¹ Nie wyklucza to stosowania przez państwa członkowskie na własnym terytorium krajowego prawa konkurencji (nawet bardziej restrykcyjnego). Zob. Rozporządzenie 1/2003, art. 3 ust. 2.

¹² Niektóre państwa członkowskie (Włochy, Luksemburg) już wiele lat temu przeszły na zasadę wyłącznego stosowania uregulowań unijnych.

¹³ W angielskiej wersji językowej: „on the basis of equality, respect and solidarity”.

¹⁴ Obecne art. 101 i 102 TFUE.

tyki ograniczającej konkurencję (negatywnej decyzji merytorycznej) – co z góry pozbawia organy krajowe możliwości zablokowania przyszłego stwierdzenia przez Komisję, że dana praktyka stanowi naruszenie wymienionych artykułów¹⁵. Na zakończenie postępowania organy te mogą jedynie zdecydować, iż brak jest podstaw do działania z ich strony.

Ograniczenie krajowym członkom sieci możliwości orzekania na podstawie przepisów traktatowych wyraźnie wskazuje na obawy Komisji co do ich zdolności do spójnego stosowania reguł konkurencji. Stąd też pakiet nakłada na organy krajowe obowiązek zarówno bezzwłocznego (lub wręcz wyprzedzającego) pisemnego informowania Komisji o wszczęciu pierwszych formalnych działań dochodzeniowych [RE 2002, art. 11], jak i powiadamiania Komisji – z wyprzedzeniem nie mniejszym niż 30 dni – o przewidywanej decyzji¹⁶. W wymiarze praktycznym oznacza to zachowanie wcześniej istniejącego „sita” notyfikacyjnego, tyle tylko, że pojawia się ono na późniejszym etapie, co w zasadniczy sposób odciąża KE, bez uszczerbku dla jej możliwości kontroli i nadzoru. Tych ostatnich nie uszczupla fakt, że Komisja ustosunkowuje się do przesyłanych projektów decyzji nie w formie nakazowej, a jedynie poprzez ustne (najczęściej) lub pisemne opinie. Nie wyrażają one oficjalnego stanowiska KE, a wyłącznie poglądy jej służb – nie są więc formalnie wiążące, jednak w świetle kompetencji decyzyjnych Komisji ich zignorowanie nie jest możliwe. W tym sensie stwierdzenie, że opinie te powinny być brane pod uwagę przez krajowe organy ochrony konkurencji „w jak największym stopniu”, ma zupełnie inny wydźwięk niż to samo sformułowanie użyte w art. 14 ust. 5 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003¹⁷, odnoszące się do sposobu wykorzystania opinii przekazywanych KE przez wspomniany wcześniej Komitet Doradczy. Te ostatnie w żaden sposób nie wiążą Komisji – powinna ona jedynie poinformować Komitet, „w jaki sposób jego opinia została uwzględniona” (jeżeli w ogóle).

Trudno nie zwrócić uwagi na zawarte w pakiecie modernizacyjnym zabezpieczenie możliwości KE do interweniowania z pozycji „strażnika Traktatu”. Zgodnie z jego postanowieniami wszczęcie przez Komisję postępowania w celu przyjęcia decyzji pozbawia krajowe organy ochrony konkurencji ich kompetencji w zakresie stosowania art. 81 i 82 TWE. W określonych sytuacjach ma ona prawo interweniować w taki sposób nawet wówczas, gdy postępowanie jest już prowadzone przez organ krajowy¹⁸.

¹⁵ Opierając się na wykładni Sądu Pierwszej Instancji uzyskanej w trybie prejudycjalnym, polski Sąd Najwyższy w wyroku z 8.06.2011 r. stwierdził, że nieprawidłowe jest nawet rozstrzygnięcie drogą umorzenia przez Prezesa UOKiK postępowania jako bezprzedmiotowego [Józwiak 2011, s. 15].

¹⁶ Jeżeli decyzja nie została przygotowana, organy dostarczają streszczenie sprawy lub omówienie proponowanego kierunku działań [RE 2002, art. 11].

¹⁷ W oryginalnej wersji angielskiej: „*The Commission shall take the utmost account of the opinion delivered by the Advisory Committee*”.

¹⁸ W początkowym okresie przydzielania sprawy wszczęcie postępowania przez Komisję wymaga jedynie zasięgnięcia opinii organów krajowych. Po przydzieleniu sprawy jej przejęcie przez KE jest możliwe m.in. wówczas, gdy członkowie sieci przewidują wydanie sprzecznych decyzji lub też de-

Jeszcze dalej idące w skutkach wydaje się prawo Komisji do działania z urzędu jako *amicus curiae* [KE 2009A, s. 10]. Formalnie rozwiązanie to nie jest ewenementem, z takiego instrumentu mogą również korzystać krajowe organy ochrony konkurencji. Ze względu na szczególne kompetencje decyzyjne KE i w pewnym sensie nadrzędne usytuowanie tej instytucji pojawia się jednak wątpliwość, czy w świadomości sądów krajowych już sam fakt dysponowania przez Komisję takim narzędziem nie tworzy atmosfery istotnej (skutecznej) presji wpływającej na dokonywane przez nie oceny. Nawet nie podziеляjąc przekonania Komisji co do tego, że ich konkluzje stanowią bezpośrednie zagrożenie dla jednolitego stosowania zasad ochrony konkurencji UE, mogą – obawiając się interwencji Komisji w danej sprawie – profilaktycznie starać się unikać potencjalnej konfrontacji ze stanowiskiem instytucji unijnej. Muszą pamiętać, że ich decyzje nie mogą być sprzeczne z decyzjami wydanymi przez KE. Co więcej, sądy zobowiązane są do unikania wydawania wyroków niezgodnych z decyzją dopiero rozważaną przez Komisję w trakcie wszczętego przez nią postępowania¹⁹.

O tym, że – mimo zwyczajowo optymistycznych komunikatów – we współpracy KE z sądami pojawiają się problemy, świadczy fakt, iż wbrew obowiązkowi bezzwłocznego przekazywania Komisji kopii wyroków dotyczących ochrony konkurencji (w celu ewentualnej interwencji) baza zgromadzona przez tę instytucję jest dalece niekompletna²⁰. Wiele sądów nie przejawia też chęci do zwracania się do KE o informacje lub opinie²¹. Mają prawo do ich uzyskania i są do tego zachęcane, co nie oznacza wcale, że na polu wymiany informacji istnieje symetria między Komisją i sądami krajowymi. Dostęp sądów do informacji jest ograniczony, „w szczególności Komisja może odmówić przekazania informacji sądom krajowym z przyczyn związanych z potrzebą ochrony interesów Unii Europejskiej, lub aby uniknąć wszelkiego zakłócenia jej funkcjonowania i niezależności, w szczególności poprzez zagrożenie wypełniania powierzonych jej zadań” [KE 2014]. Komunikat Komisji z 2004 r. nie przewiduje procedury odwoławczej od odmowy [KE 2004B].

cyzji jednoznacznie sprzecznej z utrwalonym orzecznictwem, bądź gdy wydanie decyzji służyć będzie (w ocenie Komisji) rozwinięciu unijnej polityki konkurencji [KE 2004B, pkt 54].

¹⁹ Komisja sugeruje w takim przypadku rozważenie przez sąd zawieszenia już toczącego się postępowania [RE 2002, art. 16].

²⁰ Według danych Komisji z kwietnia 2009 r. w posiadanej przez nią bazie nie było ani jednego wyroku z 12 państw członkowskich. Jednocześnie przyznała ona, że docierają do niej informacje o wyrokach, które mimo upływu czasu nie zostały jej przekazane [KE 2009B, s. 83].

²¹ Mimo, wydawałoby się, braku jakiegokolwiek presji na sąd wynikającej z tego przekazu – przy udzielaniu opinii Komisja powinna bowiem ograniczyć się do przedstawienia sądowi krajowemu informacji rzeczowych lub objaśnień gospodarczych czy prawnych bez rozpatrywania kwestii merytorycznych danej sprawy. W latach 2004–2013 Komisja przedstawiła zaledwie 26 takich opinii sądom krajowym z 5 państw członkowskich. Z tej liczby aż 12 było odpowiedzią na prośby sądów hiszpańskich, 9 zaś – belgijskich. Powyższe statystyki przeczą twierdzeniu Komisji, że sądy regularnie korzystają z możliwości zasięgnięcia opinii KE [KE 2014B, s. 72].

4. Nowy model działania KE – realizacja zasady pomocniczości czy jedynie próba udroźnienia systemu?

W ocenie Sądu Pierwszej Instancji podział kompetencji między Komisję i krajowe organy ochrony konkurencji dokonany przez rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 spełnia wymogi zasady pomocniczości, gdyż „tworzy szerszą płaszczyznę współpracy krajowych organów ochrony konkurencji, uprawniając je w tym celu do wdrażania wspólnotowego prawa konkurencji”, przy czym „na Komisji spoczywa zadanie określenia konkretnych warunków tej współpracy”²². Takie stanowisko Sądu stanowiło odpowiedź na oskarżenie wysunięte przez France Télécom SA, iż swoimi arbitralnymi działaniami Komisja „naruszyła pod wieloma względami obowiązek lojalnej współpracy” z państwami członkowskimi, w szczególności zaś z krajowymi organami wymiaru sprawiedliwości.

W kontekście tego sporu (nie incydentalnego zresztą) warto podjąć próbę przeanalizowania konkretnych przyczyn stojących za: a) wdrożeniem pakietu modernizacyjnego formalnie kończącego erę kompetencji wyłącznych Komisji, b) przyjęciem w nim określonych rozwiązań instytucjonalnych. Pakiet stał się bowiem źródłem szczególnej formy współpracy instytucjonalnej, w ramach której KE uznała za konieczne wprowadzenie wielu instrumentów zabezpieczających jej dominującą pozycję (bądź, w pewnych sytuacjach, wręcz ubezwłasnowolniających jej partnerów). Jak zatem należy rozumieć twierdzenie Komisji, iż pakiet „powierza krajowym organom ochrony konkurencji kluczową rolę w zapewnianiu skutecznego i spójnego stosowania zasad konkurencji WE, przy współpracy z Komisją” [KE 2009A, pkt 23]?

W licznych dokumentach Komisji dotyczących egzekwowania obecnie obowiązującego prawa ochrony konkurencji przy ocenie relacji między KE i organami krajowymi słowo „współpraca” odmieniane jest przez wszystkie przypadki. Jednak nacisk, z jakim analizowana jest w nich sytuacja na poziomie krajów członkowskich, wskazuje na poważne obawy ze strony Komisji co do konsekwencji nadal istniejących różnic w instytucjonalnym usytuowaniu organów krajowych oraz zróżnicowania procedur.

Pakiet formalnie nie reguluje ani nie harmonizuje procedur i sankcji stosowanych do tych samych przepisów prawa materialnego²³. Efektem jest nierównomierne egzekwowanie unijnego prawa do odszkodowania, mogące prowadzić do powstania przewagi konkurencyjnej po stronie przedsiębiorstw, które nie mają siedziby ani nie prowadzą działalności w krajach, gdzie wytoczenie powództwa jest proceduralnie

²² Wyrok z dnia 8 marca 2007 r. w sprawie T-339/04 France Télécom SA przeciwko Komisji Wspólnot Europejskich.

²³ Przykładowo, nakładanie niejednokrotnie bardzo rozbieżnych grzywnien wynika z różnych zasad ich obliczania oraz różnej interpretacji i stosowania prawnego pułapu obrotu przedsiębiorstwa. W praktyce oznacza to dla przedsiębiorstw różny poziom ryzyka związanego z możliwością pociągnięcia do odpowiedzialności za naruszenie reguł konkurencji.

łatwiejsze [KE 2013, s. 11–12]. Niektórym organom krajowym nadal brakuje podstawowych uprawnień, m.in. do skutecznego karania za niezastosowanie się do decyzji. Co prawda udało się, przynajmniej w pewnych obszarach, osiągnąć znaczny stopień dobrowolnej konwergencji, jednak istniejące różnice wydają się dość trwałe, gdyż są mocno zakorzenione w krajowych systemach i tradycjach prawnych. Przy tym, w ocenie Komisji, „osiągnięty już stopień konwergencji pozostaje kruchy, jako że zmiany w ustawodawstwach i praktykach krajowych mogą w każdej chwili spowodować cofnięcie się udoskonaleń” [KE 2014C, s. 16].

Prawo unijne nie stawia również konkretnych wymogów co do pozycji instytucjonalnej krajowych organów ochrony konkurencji, w pierwszym rzędzie ich autonomii. Jak stwierdza Komisja, „nadal istnieją wyzwania w tym zakresie, szczególnie w kwestiach niezależności krajowych organów ds. konkurencji od ich rządów [...]” [KE 2014A, pkt 27]. Wiąże się to zarówno z pojawiającymi się problemami z przejrzystością procedur mianowania i odwoływania ich kierownictw, jak i różnym stopniem autonomii budżetowej tych organów²⁴. Za istotne źródło obaw należy uznać brak jednoznacznego uprawnienia niektórych organów krajowych do określania własnych priorytetów w zakresie egzekwowania prawa. Oznacza to w praktyce – i jest to zjawisko groźne dla prawidłowego procesu egzekwowania reguł konkurencji – większy lub mniejszy stopień ich podatności na naciski lub wręcz ubezwłasnowolnienie w zakresie wyboru spraw będących przedmiotem dochodzenia²⁵.

Prawo UE jest *de facto* bezsilne wobec powyższych zjawisk. Swoją ingerencję ogranicza do jedynego wyraźnie sformułowanego wymogu, jakim jest zapewnienie przez państwa członkowskie skutecznego egzekwowania przepisów. Z kolei Europejska Sieć Konkurencji może co najwyżej zachęcać do dobrowolnej konwergencji, m.in. opracowując zbiór zaleceń dotyczących prowadzenia dochodzeń i podejmowania decyzji. Coraz szerzej stosowane prawo miękkie – a z niego w części składa się sam pakiet – ma istotne ograniczenia w sferze egzekwowania. W tej sytuacji Komisja, chcąc realizować powierzoną jej misję „strażnika Traktatu”, musiała zagwarantować sobie radykalnie oddziałujące instrumenty, blokujące te działania państw członkowskich, które w jej ocenie potencjalnie lub realnie zagrażają spójnemu stosowaniu unijnego prawa konkurencji. Dlaczego jednak w ogóle zrezygnowała z już dawno przyznanych jej kompetencji wyłącznych?

Nie ulega wątpliwości, że procedury wprowadzone 40 lat wcześniej dla wspólnoty sześciu krajów liczących 170 mln mieszkańców, nakładające na wszystkie przedsiębiorstwa obowiązek notyfikacji pojedynczych porozumień, decyzji i praktyk uzgodnionych, wyraźnie i to w bardzo krótkim czasie przerosły możliwości organizacyjne Komisji. Po czterech latach od wejścia w życie rozporządzenia Rady

²⁴ Możliwe uzależnienie poprzez zwiększanie lub ograniczanie dostępnych środków finansowych i zasobów ludzkich.

²⁵ W niektórych krajach organy krajowe podlegają nadzorowi rządu lub konkretnych ministrów, którzy uzasadniając to interesem publicznym, mogą m.in. wskazywać sprawy wymagające zbadania.

(EWG) nr 17/1962 rejestr zgłoszeń przekroczył 37 tysięcy spraw. Do 1997 r. Komisja wydała zaledwie 27 formalnych decyzji, podczas gdy dalszych 1200 pozostało nierozstrzygniętych [Hoerner 1999].

Praktycznie od samego początku Komisja podejmowała próby ograniczenia napływu zgłoszeń notyfikacyjnych. W 1970 r. formalnie wprowadziła pojęcie „znacznego (*appreciable*) wpływu na konkurencję”²⁶ [KE 1970, pkt 2], przeciwstawiając je „nieistotnemu (*negligible*) wpływowi na handel między krajami członkowskimi lub na konkurencję”. Porozumienia o nieistotnym wpływie zostały uznane za nieszkodliwe i niepodlegające zakazowi (a więc i obowiązkowi notyfikacji). Chcąc skrócić kolejkę oczekujących na decyzję, Komisja zaczęła wydawać tzw. *comfort letters*, listy zaświadczające²⁷, że z posiadanych przez KE informacji wynika, iż dane porozumienie kwalifikuje się do decyzji negatywnej lub indywidualnego wyłączenia i w obecnym stanie rzeczy nie będzie podlegać dalszemu badaniu. Uproszczona procedura pozwalała na wyeliminowanie najbardziej czasochłonnych elementów procesu oceny – wymogów publikacji oraz formalnych konsultacji z Komitetem Doradczym. Stopniowo praktyka ta zaczęła przybierać skalę masową – na poziomie 150–200 listów rocznie – jednak spotkała się z silną krytyką Trybunału Sprawiedliwości, w którego ocenie *comfort letters* nie miały cech decyzji merytorycznej i tym samym nie były wiążące dla sądów krajowych²⁸. Łamały również zasadę jawności i transparentności (z reguły nie były publikowane w Dzienniku Urzędowym).

Równolegle, z upoważnienia Rady, Komisja przyjęła serię rozporządzeń w sprawie wyłączeń blokowych (*block exemption regulations*)²⁹. Zmniejszyło to liczbę składanych wniosków, jednak kosztem znaczącego osłabienia przepisów antykartelowych.

Praktyka niestety w pełni potwierdziła opinię Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego z 1961 r. Już na etapie oceny projektu rozporządzenia Rady (EWG) nr 17/1962 wyraził on obawę, że proponowany system do tego stopnia przeciąży Komisję, iż nie będzie ona w stanie realizować swojej podstawowej misji pogłębionego badania naruszeń reguł konkurencji [EKES 1961]. Finalnie problem okazał się jeszcze poważniejszy. System, nie tylko że niewydolny, stał się źródłem patologii – wręcz rozpaczliwe próby skracania „kolejki” spowodowały, iż w latach 90. średnio zaledwie 6% spraw kończyło się formalnymi decyzjami Komisji, unikany ze względu na czasochłonność. Mimo to wniosków nadal przybywało [KE 1999, s. 20]. Przedsiębiorstwa zaczęły wykorzystywać Komisję jako instrument

²⁶ Po raz pierwszy pojęcie to zostało użyte przez Komisję już w 1964 r. Zob. Commission Decision 64/344/EEC of 1 June 1964, OJ L 64, 10.06.1964.

²⁷ Podpisywane przez dyrektora Dyrekcji Generalnej ds. Konkurencji KE.

²⁸ Argumenty zawarte w wyroku w sprawie 99/79 SA Lancôme and Cosparfrance Nederland BV v Etos BV and Albert Heyn Supermart BV [1980] ECR 2511.

²⁹ Pięć rozporządzeń w sprawie wyłączeń blokowych dla porozumień wertykalnych i transferu technologii (podstawa: rozporządzenie Rady nr 19/65/EWG), dwa dla porozumień horyzontalnych (podstawa: rozporządzenie Rady nr 2821/71) oraz jedno dla sektora ubezpieczeń (podstawa: rozporządzenie Rady nr 1534/91).

blokujący powództwa wnoszone przeciwko nim przed krajowe organy ochrony konkurencji i sądy. Notyfikowały praktyki ograniczające jedynie po to, by wykorzystać wspólnotowe przepisy uniemożliwiające władzom publicznym wkraczanie w kompetencje wyłączne Komisji i decydowanie, czy dany przypadek nie jest praktyką wyłączoną z zakazu. Organom krajowym nie pozostawało im nic innego jak zawieszać sprawy i czekać latami na wdrożenie postępowania przez Komisję, co zapewniało pozwanym możliwość bezkarnego działania.

Pod koniec lat 90. system dotarł do punktu, w którym ponad 90% notyfikacji było zamykanych nieformalnie (poprzez *comfort letters* lub bez dalszego biegu sprawy). Funkcjonował na fundamencie wyłączeń i braku formalnych decyzji.

5. Wnioski

Zdaniem Komisji Europejskiej, oceniającej pakiet modernizacyjny z perspektywy dziesięciu lat jego stosowania, „rozporządzenie 1/2003 spowodowało przełomową zmianę w sposobie egzekwowania unijnego prawa konkurencji” [KE 2014A, pkt 23].

Jeżeli za podstawę takiej opinii przyjąć deklarowane przez KE cele, jakie przyświecały wprowadzeniu tego rozporządzenia (i całego pakietu), rzeczywiście można mówić o istotnej zmianie jakościowej. Komisja odzyskała, w znacznym stopniu, zdolność sterowania procesem egzekwowania reguł konkurencji – w tym ustalania priorytetów i wydzielania zasobów na badanie spraw i prowadzenie dochodzeń w najważniejszych sektorach gospodarki, w których występują zakłócenia rynku³⁰. Dotyczy to szczególnie sektorów o systemowym i przekrojowym znaczeniu dla gospodarki UE (sektor usług finansowych, sektory sieciowe – energii, telekomunikacji, usług pocztowych itp.). Priorytetem dla Komisji stała się walka z kartelami³¹.

Czy jednak można traktować pakiet jako źródło przełomowej zmiany w relacjach między KE i krajowymi organami ochrony konkurencji? W tym sensie będzie już znacznie trudniej o odpowiedź twierdzącą. W dokumencie roboczym z 2009 r. znalazło się stwierdzenie, że stopień, w jakim Europejska Sieć Konkurencji (ECN) okazała się sukcesem jako forum poświęcone ogólnym kwestiom polityki konkurencji, dalece przekroczył oczekiwania w momencie przyjmowania omawianego rozporządzenia [KE 2009B, pkt 114]. Świadczyłoby to o doskonałej współpracy Komisji z organami krajowymi. Ale już w sprawozdaniu, któremu ów dokument

³⁰ Świadczy o tym kilka spektakularnych decyzji KE z ostatniego okresu. Przykładem może być sprawa antykartelowa przeciwko grupie dostawców części samochodowych, zakończona nałożeniem w lipcu 2013 r. grzywny w łącznej wysokości blisko 142 mln EUR (sprawa AT.39748). Jeszcze poważniejsza w skutkach była zмова kartelowa na rynkach pochodnych instrumentów finansowych na terenie EOG. W grudniu 2013 r. Komisja ukarała 8 banków grzywną na łączną kwotę ponad 1,7 mld EUR (sprawy 39861 i 39914).

³¹ W okresie od maja 2004 r. do grudnia 2013 r. 48% decyzji wykonawczych Komisji dotyczyło karteli. Na inne porozumienia horyzontalne przypadło dalsze 15% decyzji KE.

roboczy towarzyszy, ocena sytuacji jest nieco „chłodniejsza”. Zawiera on stwierdzenia, iż „cel, polegający na poprawie egzekwowania zasad konkurencji WE, przy jednoczesnym zapewnieniu ich jednolitego i spójnego stosowania, został **zasadniczo** [podkr. JZ] osiągnięty”, „podział pracy między działającymi w ramach sieci organami (...) **zasadniczo** [podkr. JZ] przebiegał bez problemów”, a „działające w ramach europejskiej sieci konkurencji mechanizmy współpracy [...] funkcjonują **ogólnie** [podkr. JZ] dobrze” [KE 2009A, pkt 23–26]. Nad obrazem relacji między Komisją i organami krajowymi nieustannie ciąży też fakt i motywy ustanowienia art. 10 rozporządzenia Rady (WE) nr 1/2003 przyznającego tej pierwszej wyłączne prawo do negatywnej decyzji merytorycznej. Wszelkie wątpliwości co do celu jego zastosowania – „w wyjątkowych przypadkach, jeżeli interes publiczny Wspólnoty tego wymaga”³² [RE 2002, motyw 14] – rozwiewa sama Komisja, tłumacząc, że jest on po to, „aby ‘korygować’ podejście krajowych organów ochrony konkurencji lub by wysłać sygnał ECN, jakie przyjąć podejście do określonej sprawy” [KE 2009B, pkt 113].

Nie ulega wątpliwości, na co wyraźnie wskazują statystyki, iż Komisja, wprowadzając pakiet modernizacyjny, postanowiła użyć organów krajowych jako pozostającego pod jej ścisłą kontrolą instrumentu egzekwowania reguł konkurencji – narzędzia służącego do udroźnienia systemu. Na ogólną liczbę 780 spraw będących przedmiotem dochodzeń prowadzonych w okresie od 1 maja 2004 r. do 31 grudnia 2013 r. 658 spraw (84%) to dochodzenia organów krajowych³³.

Przy całej użyteczności krajowych organów ochrony konkurencji dla realizacji wyznaczonych im celów w zakresie egzekwowania reguł konkurencji, Komisja nie pozostawia złudzeń, iż kwestia stopnia niezależności tych organów od ich rządów jest przedmiotem jej ciągłej troski (a może, mówiąc wprost – obaw i niepokoju). Wyraźnie stwierdza, że w tym względzie „dotychczasowe osiągnięcia są nietrwałe i mogą w każdej chwili zostać zniwelowane” [KE 2014A, pkt 28]. Jeżeli zatem rozumieć zasadę pomocniczości jako wykluczającą interwencję Unii w sprawach, które mogą zostać skutecznie uregulowane przez państwa członkowskie, to można zaryzykować twierdzenie, że w wymiarze praktycznym pakiet nie stanowi przełomu w stosunku do wcześniejszych rozwiązań. Zabezpieczenia, jakie KE do niego wprowadziła, oraz silne wzmocnienie jej uprawnień dochodzeniowych świadczy o nadal istniejącej wyraźnej nierównowadze kompetencyjnej między Komisją i organami krajowymi spowodowanej brakiem zaufania tej pierwszej do trwałej zdolności organów krajowych państw członkowskich do spójnego stosowania unijnych reguł konkurencji i ich pełnej odporności na naciski zewnętrzne.

³² Już samo użycie pojęcia „interes publiczny Wspólnoty” (*Community public interest*) może niepokoić ze względu na brak precyzji i groźbę nadużycia – mimo że KE tłumaczy je jedynie jako przeciwieństwo pojęcia „interes pojedynczych przedsiębiorstw” (*interests of individual companies*).

³³ W tym czasie organy krajowe zbadały w sumie ponad 1600 spraw, w których zachodziło podejrzenie praktyk potencjalnie sprzecznych z zasadami konkurencji. Według regulacji prawnych z okresu poprzedzającego wprowadzenie pakietu modernizacyjnego wszystkie one trafiłyby do KE.

Literatura

- Bernatt M., 2012, *Convergence of procedural standards in the European competition proceedings*, The Competition Law, vol. 8, iss. 3pp.
- EKES 1961, Opinion of March 1961 on the first Regulation implementing Articles 85 and 86 of the Treaty, European Economic and Social Committee, Brussels 1961.
- Hoerner J., 1999, *Competition Law in the European Union: A Dual Enforcement System*, <http://www.internationalantitrust.com/articles/>
- Józwiak S., 2011, *Europejska Sieć Konkurencji – model: struktura i współpraca oraz kompetencje decyzyjne członków*, UOKiK, Warszawa.
- KE 1970, Commission Notice on Agreements of Minor Importance, OJ C 64, Brussels, 2.06.1970.
- KE 1999, White Paper on Modernisation of the Rules Implementing Articles 85 and 86 of the EC Treaty. Commission Programme No 99/027, Brussels, 28.04.1999.
- KE 2004A, Rozporządzenie Komisji (WE) nr 773/2004 z 7 kwietnia 2004 r. odnoszące się do prowadzenia przez Komisję postępowań zgodnie z art. 81 i art. 82 Traktatu WE, Dz. Urz. UE L 123 z 27.04.2004.
- KE 2004B, Commission Notice on cooperation within the Network of Competition Authorities, 2004/C 101/03, OJ EU C 101/43, Brussels, 27.04.2004.
- KE 2009A, Sprawozdanie z funkcjonowania rozporządzenia 1/2003. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady KOM(2009) 206, Bruksela, 29.04.2009.
- KE 2009B, Commission Staff Working Paper accompanying the Communication from the Commission to the European Parliament and Council. Report on the Functioning of Regulation 1/2003, SEC(2009) 574 final, Brussels, 29.04.2009.
- KE 2013, Wniosek. Dyrektywa Parlamentu Europejskiego i Rady w sprawie niektórych przepisów regulujących dochodzenie roszczeń odszkodowawczych z tytułu naruszenia prawa konkurencji państw członkowskich Unii Europejskiej, objęte przepisami prawa krajowego, COM(2013) 404 final, Strasburg, 11.06.2013.
- KE 2014A, Dziesięć lat egzekwowania prawa ochrony konkurencji: na podstawie rozporządzenia 1/2003 – osiągnięcia i perspektywy. Komunikat Komisji do Parlamentu Europejskiego i Rady COM(2014) 453 final, Bruksela, 9.07.2014.
- KE 2014B, Ten Years of Antitrust Enforcement under Regulation 1/2003. Commission Staff Working Document accompanying the document Communication from the Commission to the European Parliament and the Council COM(2014) 453, SWD(2014) 230/2, Brussels, 9.07.2014.
- KE 2014C, Enhancing competition enforcement by the Member States' competition authorities: institutional and procedural issues. Commission Staff Working Document accompanying the document Ten Years of Antitrust Enforcement under Regulation 1/2003: Achievements and Future Perspectives, SWD(2014) 231/2, Brussels, 9.07.2014.
- KE 2014D, Projekt zmian do zawiadomienia Komisji w sprawie współpracy pomiędzy Komisją i sądami w państwach członkowskich UE odnośnie do stosowania art. 81 i 82 Traktatu WE, [...] (2014) XXX draft.
- RE 1962, Rozporządzenie Rady (EWG) nr 17/1962 z dnia 6 lutego 1962 r., Dz. Urz. WE 13/204 z 21.2.1962.
- RE 2002, Rozporządzenie Rady (WE) nr 1/2003 z dnia 16 grudnia 2002 r. w sprawie wprowadzenia w życie reguł konkurencji ustanowionych w art. 81 i 82 Traktatu, Dz. Urz. WE L 1 z 4.01.2003.
- RE-KE 2002, Joint Statement of the Council and the Commission on the Functioning of the Network of Competition Authorities, 15435/02 ADD 1.
- Wils W., 2000, *The modernization of the enforcement of articles 81 and 82 EC: a legal and economic analysis of the commission's proposal for a new council regulation replacing regulation no. 17*, Fordham International Law Journal, vol. 24, iss. 5, art. 6.